

COVID -19 POPULYATSIYADA O'PKA SHIKASTLANISHI TARQALISHINI GENDERLI XUSUSIYATLARI

**Tursunova M.A., Mamasaliev N.S,
Tursunov X.X, Mamasaliev Z.N, Usmonov B.U.**
Andijon davlat tibbiyot instituti O'zbekiston, Andijon

Kirish. COVID – 19 ni, yangi koronavirus kasalligini butun dunyoga yopirilib kelishi 2019 yilning dekabr oyida boshlangan edi va JSST uni pandemiya deb e'lon qilgan. Qisqa payt ichida, 2020 yil 10-may xolati bo'yicha COVID – 19 dunyoning 166 ta mamlakatidan 3 mlndan ortiq aholini qamrab olib tarqalgan. Shu davr orasida unga bag'ishlanib tadqiqotlar amalga oshirildi, qo'llanmalar va ko'plab nashrlar qilindi, amaliy faoliyat kuchaytirildi [2, 3, 6, 11, 4].

Shu bilan birga mavjud klinik tadqiqotlar o'ta muxum natijalarni ko'rsatganligi va aynan preventiv yo'nalishlarni, umuman COVID – 19 misolida ko'rsatib berilishini ilmiy manbalardan "ilg'ab olish mumkin bo'ladi" [4, 18, 10, 1, 7, 19].

COVID – 19 da kelib chiqadigan respirator buzilishlar turli shakllarda namoyon bo'ladi va ular kovid infeksiyasi o'tib ketgandan keyin xam uzoq vaqt postkovid sindromni (PS) ko'rinishi bo'lib davom etadi [13].

Woodruft P. et al. (2016), Song W.J. et al. (2021), Venka-tesan P. (2021) va Richardson S. et al. (2020) ko'rsatgan ma'lumotlar bo'yicha koronaviruslar o'pka shikastlanishini va asosan, bronxoobstruktiv sindrom (BOS)ni "chaqirish xususiyati" borligi bilan asosiy xatar omillaridan biri bo'lib xisoblanadi. Severe Acute Respiratory Syndrome – related Coronavirus – 2 (SARS-Cov-2) va respirator buzilishlar o'rtasida o'zaro bog'lanio'lik borligi ko'rsatilgan [24, 15, 23, 14].

Shulardan kelib chiqilsa, COVID – 19 bilan o'pka shikastlanishini epidemiologiyasini, klinik ko'rinishlarib farmakoterapiyasi va profilaktikasining zamonaviy jixatlarini o'rganish muxim mavzu bo'lib qolgan. Aynan shunday fikr xulosa va tavsiyalar oxirgi yillardagi, kovid davri va undan keyingi tadqiqotlar hamda ilmiy manbalarda ko'zga tashlanadi [12, 5, 14, 8, 17, 16, 9].

Shu mazmunda keng qamrovli tadqiqotlar olib borilganligi xam adabiyotlar sharhidan kelib chiqadi. Tadqiqotchilar taqdim etishga ma'lumotlaridan, xususan, tasdiqlanadiki, xozirgi paytda koronavirusli infeksiyani va unga assotsirlangan kasalliklarni, jumladan, COVID – 19 b O'Sh bilan bemorlarni, turli davolash usullari yaratilmoqda yoki aprobatsiya qilinmoqda [21, 20, 22].

Bob bo'yicha adabiyotlar sharhidan kelib chiqib xulosa tarzida ko'rsatish mumkin bo'ladiki, xozirgi davrda COVID – 19 b O'Sh muhim va ko'p qirralari, asosan epidemiologik muammolardan biri bo'lib qolmoqda. COVID – 19 b O'Sh ning turli klinik shakllarini barvaqt aniqlash, farmakoterapiyasining yatrogen xavfini bartarafash va og'ir darajasining kelib chiqish xavfini prognozlash texnologiyalarini ishlab chiqish taqozo etilmoqda. Shu yo'nalishdagi va mazmunli ilmiy tadqiqotlarga dunyo miqyosida aloxida e'tibor qaratilmoqda. COVID – 19 bilan o'pka shikastlanishining epidemiologiyasi, premorbid va morbid foni, klinik ko'rinishlari,

farmakoepidemiologiyasi va samarali oldini olish yo‘llari izlab topish bo‘yicha epidemiologik tadqiqotlarni aloxida o‘tkazish butun dunyo miqyosida va jumladan, O‘zbekiston xududlari ko‘lamida o‘tkazishga o‘tkir extiyoj va zarurat bor. Bunday tadqiqotlar O‘zbekiston sharoitida o‘tkazilmagan va ma‘lumotlar yo‘q. Shu yo‘nalishda profilaktik tibbiyotning optimal modeli va tizimini o‘zgartirig yaratish, adabiyotlar taxlili ko‘rsatishiga jaxon miqyosida va O‘zbekiston ko‘lamida, dolzarb ilmiy muammo xibolanadi. Shu yo‘l bilan olingan ma‘lusotlar tibbiy falokatlarni deyarli bartaraflab va sarf xarajatlarni bir necha o‘ng aroarga kamaytirish tibbiy, ijtimoiy va iqtisodiy samara keltiradi.

Tadqiqot maqsadi – COVID – 19 bilan o‘pka shikastlanishining tarqalishi, premorbid foni, klinik ko‘rinishlari va farmakoepidemiologiyasini o‘rganish xamda samarali oldini olish yo‘llarini aniqlashdan iborat.

Material va usullar

Tadqiqotning ob‘ekti sifatida COVID – 19 bilan kasallangan bemorlar vena qoni va qon zardobi biokimyoviy xamda immunologik tekshiruvlar uchun olindi.

Tadqiqotning usullari: tadqiqotda epidemiologik, klinik, asbobiy, laborator, immunologik va statistik tadqiqot usullaridan foydalaniladi.

Natijalar

Kovid axolida o‘pka shikastlanishlarini (Covid – 19 A O‘Sh) idiopatik interstitsial pnevmoniya (IDIP), davolash muassasasidan tashqarida kelib chiqqan pnevmoniya (DMTP), nazokommal pnevmoniya (NP), bronxial astma (BA), o‘pkaning surunkali obstruktiv kasalligi (O‘SOK) kabi turlarini epidemiologik tavsiflari Farg‘ona vodiysining Andijon sharoiti misolida o‘rganildi va ilk bora aniqlandi.

Ulardan ko‘rinadiki, 18 – 74 yoshli axolida (UP) Covid – 19 A O‘Sh ning barcha turlari quyidagi genderli xos jixatlarini ifodalab tarqalish chastotalarida tasdiqlanadi; 1) IDIP – 0,9% (UPda), 15,4% (ayollarda) va 84,6% dan (erkaklar) ko‘rsatkichlar bilan [$X^2=2,86$; $RR=0,15$; 95% $CI=0,03 - 0,69$; $P>0,05$]; 2) DMPP – 29,7% 15,7% va 84,3% dan muvofiqlik bilan [$X^2=328,1$; $RR=0,29$; 95% $CI=0,23 - 0,36$; $P<0,05$]; 3) NP – 61,7%, 78,9% va 21,1% dan [$X^2=570,7$; $RR=3,63$; 95% $CI=3,11 - 4,24$; $P<0,05$]; 4) BA – 3,0%, 6,8% va 93,2% dan [$X^2=21,38$; $RR=0,06$; 95% $CI=0,09 - 0,34$; $P<0,05$]; 5) O‘SOK – 4,7%, 15,9% va 84,1% dan [$X^2=24,65$; $RR=0,18$; 95% $CI=0,09 - 0,34$; $P<0,05$]; 6) jami Covid – 19 A O‘Sh – ayollar – 54,5% va erkaklarda – 45,5% chastotalarda genderli jixatlarini vodiy sharoitida ifodalanib qayd qilinadi ($R>0,05$).

Ayollarda COVID – 19 A O‘Sh ni, umuman olganda qiyosan yuqori chastotasi tasdiqlanadi; uning barcha turlari qiyosan erkaklarda ustuvorlik qilishadi va bundan, faqat nozokomial penvmoniya istisno bo‘lib, u salkam 4 barobarga farq bilan ayollarda yuqori tarqalish bilan aniqlanadi.

Xulosa

Yoshga bog‘liq xolda COVID-19 assotsirlangan premorbid fonni aniqliqlanish chastotasi “o‘sib borish” bilan (to 29,2% gacha) qayd qilinadi, uning yuqori ko‘rsatkichlari COVID-19 A O‘Sh 8 turli klinik kechish bilan (pnevmoniyani yengil kechishi, pnevmoniya o‘tkir nafas yetishmovchiligi bilan kechishi, pnevmoniyani o‘tkir nafas yetishmovchilgisiz kechishi, pnevmoniyani og‘ir kechishi, pnevmoniyani o‘tkir respirator sindrom bilan kechishi, pnevmoniya sepsis bilan kechishi,

pnevmoniyani bronxial astma fonida kechishi, pnevmoniyani o'pkaning surunkali obstruktiv kasalligi fonida kechishi) tavsiflanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Арутюнов Г.П., Козиолова Н.А., Парловская Е.И., Арутюнов А.Г., Григорьева Н.Ю., Джунусбекова Г.А и др. Согласованная позиция экспертов Евразийской ассоциации терапевтов по некоторым новым механизмам патогенеза Covid - 19: фокус на гемостаз, вопросы гемо трансфузии и систему транспорта газов крови. Кардиология. 2020;60(5):4 - 14.

2. Временные методические рекомендации Министерства Здравоохранения Российской Федерации «Профилактика, диагностика и лечение новой корона вирусной инфекции (Covid - 19)»? версия 6 (28.04.20).

3. Методические рекомендации Федеральной службы по надзору в сфере защиты прав потребителей и благополучия человека МР 3.1.0173 - 20. «Профилактика инфекционных заболеваний. Организация противоэпидемических мероприятий в период пандемии Covid - 19». (утверждена 21.04.20).

4. Приказ Минздрава России от 19.03.2020 № 198 н «О временном порядке организации работы медицинских организаций в целях реализации мер по профилактике и снижению рисков распространения новой коронавирусной инфекции Covid - 19».

5. Рекомендации Российского респираторного общества по проведению функциональных исследований системы дыхания в период пандемии COVID-19 Версия 1.1. от 19.05.2020. Режим доступа: <https://cr.minzdrav.gov.ru/> Ссылка активна на 05.01.2023.

6. Рекомендации по использованию и обработке защитной одежды и средств индивидуальной защиты при работе в контакте с больными Covid - 19 (подозрительными на заболевании) либо при работе с биологическими материалом от таких пациентов. Письмо Федеральной службы по надзору в сфере защиты прав потребителей и благополучия человека от 09.04.20 № - 02/6475 - 2020 - 32.

7. Barbar S., Noventa F, Rossetto V, et al. A risk assessment model for the identification of hospitalized medical patients at risk for venous thromboembolism: the Padua Prediction Score. U. Thromb Haemost. 2010;8:2450 - 2457. <https://doi.org/10.1186/1745-2974-8-1538>. 1538 - 7836. 2010. 04 044 x.

8. Bellan M, Baricich A, Patrucco F, et al. Long-term sequelae are highly prevalent one year after hospitalization for severe COVID-19. Sci Rep. 2021; 11 (1):22666. DOI: 10.1038/s41598-021-01215-4.

9. Dhawan RT, Gopalan D, Howard L, et al. Beyond the clot: perfusion imaging of the pulmonary vasculature after COVID-19. Lancet Respir Med. 2021 ;9(1): 107-16. DOI: 10.1016/S2213-2600(20)30407-0.

10. Hunt B, Retter A, Me Clintock C. Practical guidance for the prevention of thrombosis and management of coagulopathy and disseminated intravascular coagulation of patients infected with Covid - 19.

11. Interim guidance «Rational use of personal protective equipment (PPE) for coronavirus disease (Covid - 19)», WHO, 19 March 2020.

12. Lee JH, Yim JJ, Park J. Pulmonary function and chest computed tomography abnormalities 6-12 months after recovery from COVID-19; a systematic review and meta-analysis. *Respir Res.* 2022;23(1):233. DOI: 10.1186/s 12931 -022-02163-x.
13. Nalbandian A, Sehgal K, Gupta A, et al. Post-acute COVID-19 syndrome. *Nat Med.* 2021 ;27(4):601 -15. DOI: 10.103 8/s41591-021-01283-z.
14. Richardson S, Hirsch JS, Narasimhan M, et al. Presenting Characteristics, Comorbidities, and Outcomes Among 5700 Patients Hospitalized With COVID-19 in the New York City Area. *JAMA.* 2020;323(20):2052-9. DOI: 10.1001/jama.2020.6775.
15. Song WJ, Hui CKM, Hull JH, et al. Confronting COVID-19-associated cough and the post-COVID syndrome: Role of viral neurotropism, neuroinflammation, and neuroimmune responses. *Lancet Respir Med.* 2021 ;9(5):533-44. DOI:10.1016/S2213-2600(21)00125-9.
16. Steinbeis F, Thibeault C, Doellinger F, et al. Severity of respiratory failure and computed chest tomography in acute COVID-19 correlates with pulmonary function and respiratory symptoms after infection with SARS-CoV- 2: An observational longitudinal study over 12 months. *Respir Med.* 191:106709. DOI: 10.1016/j.rmed.2021.106709.
17. Stewart I, Jacob J, George PM, et al. Residual Lung Abnormalities Following COVID-19 Hospitalization: Interim Analysis of the UKILD Post-COVID Study. *Am J Respir Crit Care Med.* 2022. DOI:10.1164/rccm.202203-0564OC.
18. Temime L, Gustin M-P, Duval A, et al. Estimating R0 of SARS- CoV-2 in healthcare settings. medRxiv. 2020.04.20.20072462. <https://doi.org/10.1101/2020.04.20.20072462>.
19. The Liverpool Drug Interaction Group. Liverpool Covid - 19 Interactions. Detailed recommendations for interactions with experimental Covid - 19 therapies. 2020 [Internet]. <https://www.cov-id-19-drug-interactions.org/>
20. Torshin I. Yu., Rudakov K.V. On the procedures of generation of numerical features over partitions of sets of objects in the problem of predicting numerical target variables // *Pattern Recognit. Image Anal.* - 2019; 29(4): 654 - 667. Doi: 10.1134/s 1054661819040175.
21. Torshin I. Yu., Rudakov K.V. On the theoretical basis of metric analysis of poorly formalized problems of recognition and classification // *Pattern Recognit. Image Anal.* - 2015; 25 (4): 577 - 587. Doi: 10.1134/ s 105466185040252.
22. Torshin I. Yu., Rudakov K.V., Topological data analysis in materials science: the abase of high - temperature cuprate superconductors // *Pattern Recognit. Image Anal.* - 2020; 30 (2): 264 - 276. Doi: 10.1134/ s 1054661820020157.
23. Venkatesan P. NICE guideline on long COVID. *Lancet Respir Med.* 2021;9(2):129. DOI: 10.1016/S2213-2600(21)00031-X.
24. Woodruff P, Bhakta N, Fahy J. Asthma:Pathogenesis and Phenotypes. In: Murray and Nadel's textbook of respiratory medicine. 6-th ed. 2016; p. 713-30.